

**Dr. Nergis BİRAY, Türkiye’deki Afgan Kazakları Ağzı,
Türk Dil Kurumu Yayınları; 935, Ankara, 2009, 500 s.,
ISBN 978-975-16-2125-2**

Cemile Kınacı*

Türk dili araştırmalarının önemli bir kolunu da ağız çalışmaları oluştırmaktadır. Son yıllarda Türk Dil Kurumu ağız araştırmalarına ağırlık vermiş ve bu konuda pek çok eser yayımlamıştır. Türk Dil Kurumu tarafından 2009 yılında yayımlanan önemli bir ağız araştırması da “Türkiye’deki Afgan Kazakları Ağzı” adlı çalışmadır. Çalışma, “Önsöz” ünde ifade edildiği şekliyle, Türk dilinin bir bütün hâlinde ele alınması ve üzerinde karşılaştırma çalışmaları yapılmasına katkıda bulunmak arzusuyla kaleme alınmıştır.

Türkiye’deki Kazak ağızları ile ilgili daha önce başka araştırmacılar tarafından önemli çalışmalar da yapılmıştır. Bu çalışmalardan birisi Saadet ağatay’ın “Kazakça Metinler” isimli eseridir. Saadet Çağatay, Doğu Türkistan’dan Hindistan’a ve oradan da 1952 yılında Türkiye’ye göç eden Kazak Türklerinin halk edebiyatı örneklerini 1953 yılında derlemiş ve bu metinleri eserinde Türkiye Türkçesine aktararak vermiştir. Bir diğer alışma Ferhat Tamir’in “Barköl’den Kazak Türkçesi Metinleri” adlı eserdir. Barköl, Doğu Türkistan’da, Kazak Türklerinin yoğun olarak yaşadığı merkezlerden biridir. in baskısına dayanamayan Kazak Türkleri, çeşitli tarihlerde yurtlarını terk etmişler, Tibet, Hindistan ve Pakistan yoluyla Türkiye’ye göç etmişlerdir. Ferhat Tamir’in eseri, Barköl’den Türkiye’ye göçen Kazaklardan 1984 yılında yaptığı çeşitli derlemelerden ve bu derlemelerden hareketle yazdığı bir gramer incelemesinden meydana gelmektedir.

“Türkiye’deki Afgan Kazakları Ağzı” adlı eserin bütününde ise, Afganistan Kazakları ağzı ses ve şekil bilgisi yönünden incelenmiş ve incelemede Afganistan Kazakları ağzının Türkçe içindeki yeri ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Eserin “Giriş” bölümünde verilen bilgilere göre, üzerinde ağız çalışması yapılan Afganistan Kazaklarının çoğu, bugünkü Kazakistan’da bulunan Kızılorda ve Çimkent şehirlerinden gelmişlerdir. Bir kısmı da daha önceden göçtükleri Tacikistan’ın Korgantepe şehriden Afganistan’a geçmişlerdir. Kazakistan’dan Afganistan’a göç eden Kazakların sayısı kesin olarak

* Araş. Gör., Gazi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, ağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü/Ankara.
kcemile@gazi.edu.tr

bilinmemektedir ve değişik kaynaklarda da göç eden Kazak sayısı açıkça belirtilmemiştir. Kendilerinden metin derlenen Kazaklar ise, Kazakistan'dan Tacikistan'ın Korgantepe şehrine göçen Kazakların 300-400 hane, Türkiye'ye gelenlerin de 65 hane kadar olduklarını söylemişlerdir. Metinlerin derlendiği Kazaklar, orta ve küçük cüze mensupturlar. İçlerinde ulu cüze mensup olan kimse bulunmamaktadır. Kazakistan'daki kıtlık yıllarının ardından uzun ve çetin bir yolculuk sonunda, bir çok kayıp vererek 1932-1933 yıllarında Afganistan'a gelen Kazak Türkleri, burada Kunduz, Bağlan, Belh, Badahşan ve Tahar şehirlerine yerleştirilmişlerdir. Afganistan'da da geçim sıkıntısı ve çeşitli eritilme politikaları ile karşı karşıya kalan Kazak Türkleri, Türkiye'ye göçme isteklerini Afganistan Hükümetine bildirmişler ancak onların bu istekleri hem reddedilmiş hem de müracaatta bulunan kişiler tutuklanarak hapse atılmıştır. Yarım yüz yıl kadar Afganistan'da yaşayan Kazaklar, Türkiye'ye gelmek için önce Pakistan'a, oradan da kaçak olarak İran'a geçmişlerdir. Buradan da Türkiye'ye kaçak olarak geçen Kazaklar, kaçak olarak geldikleri için İran'a geri gönderilmiş ve bir süre hapsedilmişlerdir. Hapishane hayatının ardından bir süre daha İran'da kalan Kazaklar, buradan kaçak olarak Pakistan'a geçmişlerdir. Kazakların bir kısmının Pakistan, İran, Türkiye arasındaki kaçışları esnasında geçen süre zarfında Afganistan'daki Kazakların büyük bir kısmı daha Pakistan'a geçmiştir. Böylece Pakistan'da sayıları biraz daha artan Kazaklar, o sıralarda Pakistan'da bulunun devrin Cumhurbaşkanı Kenan Evren ile görüşmüşler ve Türkiye'ye iltica etme isteklerini belirtmişlerdir. Bu tarihten sonra altı ay daha Pakistan'da kalan Kazaklar, 1982 yılında Türkiye'ye getirilmişlerdir. Gelenlerden edinilen bilgiye göre, Kazaklardan bir kısmı Afganistan'da, daha küçük bir kısmı da Pakistan'da kalmıştır. Türkiye'ye getirilen Kazaklar toplu olarak Kayseri'nin Yenişehir Mahallesi'ne yerleştirilmişlerdir. Nergis Biray, 1995 yılında buradaki Kazaklarla görüşmeye gittiğinde, Kayseri'de sadece 5-6 hane kalmış, ilk gelenlerden yüzde yirmisi daha önceki senelerde Bursa'ya, kalan büyük kısmı ise son birkaç yılda İstanbul Zeytinburnu'na daha önce yerleşen Kazakların yanına göç etmiştir. Kayseri'de kalan Kazaklar, Türkiye'deki sosyal hayata uyum sağlamıştır. Türkiye'ye geldiğinde yaşı küçük olanlar, Türkiye Türkçesini iyice öğrenmişlerdir.

Türkiye'ye gelişleri bunca maceralı olan Afgan Kazaklarının ağız özellikleri Nergis Biray'ın hacimli çalışmasında ortaya konulmuştur. Çalışmada ilk önce Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü tarafından 1982 yılında Afganistan'dan göç edip Kayseri'nin Yenişehir Mahallesi'ne yerleştirilen Kazak Türklerinden yapılan derlemeler deşifre edilmiş ve metin ortaya konulmuştur.

Çalışma, Giriş, İnceleme (Ses Bilgisi ve Şekil Bilgisi), Sonuç, Metinler ve Sözlük bölümlerinden meydana gelmektedir.

“Giriş” bölümünde, Afganistan Kazaklarının Kazakistan'dan göç

edişlerinden günümüze gelene kadarki durumları anlatılmıştır.

“İnceleme” bölümünde deşifre edilen metinler, ses bilgisi ve şekil bilgisi bakımından incelenmiştir. “Ses Bilgisi” bölümü kendi içinde “ünlüler” ve “ünsüzler” olmak üzere iki ana başlık halinde incelenmiştir. “Şekil Bilgisi” bölümü de “Şekil Yapısı Bakımından Kelimeler” ve “Mana veya Vazife Bakımından Kelimeler” olmak üzere iki ana başlık altında incelenmiştir. Şekil Bilgisi bölümündeki zamir ve fiil çekimlerinde, önce soruşturma yoluyla tespit edilen örnek çekimler, sonra metinlerden alınan örnekler verilmiştir. “İnceleme” bölümünde, Kazak Türkçesi yazı dili ile zaman zaman karşılaştırmalar yapılmıştır.

“Sonuç” bölümünde, Afganistan Kazakları ağzının belirgin özellikleri, Kazak Türkçesi yazı dilinden farklı olan tarafları, Türkiye Türkçesi ve diğer Türk lehçelerinden etkilendiği yönler belirtilmiştir.

“Metin” kısmında kasete alınan konuşmalar, transkripsiyonlu bir şekilde metin haline getirilmiştir. Kaynak kişilerden tespit edilen metinler ayrı ayrı metin numarası ile numaralandırılmıştır.

“Sözlük” bölümünde, metinlerde geçen ancak standart Türkçede kullanılmayan kelimeler, metindeki anlamları esas alınarak açıklanmıştır. Yapım eki almış kelimeler sözlükte belirtilirken, çekim eki almış şekilleri gösterilmemiştir.

“Kaynakça” da çalışma sırasında faydalanılan eserler verilmiştir. Bunlardan özellikle, Afganistan Türklüğü ile ilgili olan çalışmalar konuya ilgi duyan başka araştırmacıların faydalanabileceği çalışmalardır.

Türk dilinin bir bütün hâlinde ele alınmasına ve üzerinde karşılaştırmalı çalışmalar yapılmasına bu güzel eserle katkıda bulunan Nergis Biray’ı kutluyoruz ve çalışmalarının devamını diliyoruz. Ayrıca, 500 sayfalık bu eseri renkli bir kapak ve güzel bir baskı tekniği ile neşreden TDK’ya da teşekkür ederiz.